

מהדורת גראם

ספר

קיצוד ופניני אלשיך

על התורה

קיצוד וליקוט נצוצי אור ופנינים נבחרים
מתורתו ומשנתו של החכם הקדמון
רבינו משה אלשיך זיע"א
מסודר ומחולק לפי פרשיות התורה

ז'ל בס"ד

על ידי ממלכת התורה עוז והדר
שנת תשפ"ד לפ"ק

**כל הזכויות שמורות
לממלכת התורה 'עוז והדר'**

**Rabi Y. Leifer
8 Truman Aave.
New Square N.Y. 10977**

הואיל ובמהדורה חדשה זו הושקעו הון רב ויגיעה מרובה, לכן ע"פ דין תורה, ולהבדיל - ע"פ הזכויות בכל המדינות, אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה, כולל העתקה חלקית מספר זה, וכן אין לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מהספר, וכן אין לעשות שימוש מסחרי בחומר הנדפס או בהוספות. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדן. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

**נדפס בארץ ישראל
על נייר חו"ל שאין בו חשש חילול שבת
Printed in E. ISRAEL**

**הארות והערות יתקבלו בברכה
ת.ד. 9359 בית שמש פקס: 03-5423180**

הפצה והזמנות 'היכלי תורה'

בארץ ישראל:	באר"ב:	בארדופה:
טל. 02-9924603	tel. (718) 437-0054	tel. 44-191-430-0333
פקס. 03-5435884	fax. (718) 437-3514	fax. 44-191-430-0555

עיצוב כריכה ושערים: א.י.ש. אשדוד 052-7627127

פְּרִשְׁת בְּרֵאשִׁית

א (א) בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

בְּרֵאשִׁית, במה שהוא ראשית לכל, היא התורה שקדמה לעולם, על ידי צרופי אותיותיה, ברא אלהים את השמים וכו'.

או, בְּרֵאשִׁית, במה שהוא ראשית, היא התורה על פי סודה המתיחסת לבנין אצילות העליון שקדם לעולם, ברא אלהים את השמים וכו', שהיה מביט בו ובורא דוגמתו את העולם השפל.

או, בְּרֵאשִׁית, בשבעה דברים שקדמו לעולם תורה וכסא הכבוד וכו', ברא אלהים את השמים ואת הארץ.

או, בְּרֵאשִׁית בְּרָא במה שהוא ראשית היא ספירת הכתר, שהיא הבחינה הראשונה העליונה מכל העשר העליונים, ברא אלהים את השמים ואת הארץ, ולגודל דקותו לא היה יוצא חומר ממשי, עד שביום השלישי ויאמר אלהים יהי רקיע, כי אז נגמר ונתחזק.

או, כי כל פעולה תכלול מחשבה דבור ומעשה, וראשית שלשתן היא המחשבה. וזהו בְּרֵאשִׁית היא המחשבה, ברא אלהים מדת הדין, ולפי שהמחשבה פועלת בדקות אמר ברא ולא עשה. אלא שאם היתה נגמרת על ידי מדת הדין, היה נמשך שלא יתקיים העולם, וזהו והארץ היתה תהו ובהו, וחשך הדין על פני תהום שישוב ויכסה הארץ. לכן ורוח אלהים מרחפת, הוא ובית דינו, ששתף שם רחמים.

א' השמים לרבות תולדות השמים חמה ולבנה כוכבים ומזלות, ו'א' הארץ לרבות תולדות הארץ אילנות ודשאים וגן עדן הארץ, שהכל נתהוה בראשון בדקות, אלא שהיה כל פרט מתגלה ויוצא לפועל ביום הנכון לו לפניו יתברך:

שני סוגי מים יש, העליונים ורוחניים ונקראים פני המים, והתחתונים גשמיים ונקראים פני תהום. וזהו והארץ היתה תהו ובהו וחשך רק על פני תהום המים התחתונים. אך ורוח אלהים שנהורא עמיה שרי, היה על פני המים שמעל לרקיע.

או, אל תתמה איך ברא ארץ עכורה כזו בלי מיצוע עולמות, כי לא היתה גוש עפר ממשי, רק והארץ היתה תהו שאדם תוהה לומר מהו. ובהו בו הכל, שכל תולדותיה היו בה בכח. ולמה לא יצא מיד אל הפועל, כי חשך ועכירות היה על פני תהום, אך קרוב היה, כי ורוח אלהים היתה מרחפת על פני המים:

לא נאמר ויהי כן, כי האור זך ורוחני, ולכן כאשר ויאמר אלהים יהי אור כבר ויהי אור, שהוא כנברא מאליו.

או, ויאמר אלהים יהי אור, ויהי כן, ומלבד זאת ויהי גם הויה שנית, אור החמה, שהוא נובלת אורה של מעלה.

או, יהי אור שיתהוה אור הנמשל אל השמלה שנתעטף בה הקב"ה והבהיק מסוף העולם ועד סופו, ועל ידי כן ויהי אור שני הוא אור החמה, שהבהיק דרך האור הראשון, כי אור השמלה ממוצע בין אור העליון לאור החמה:

(ד-ה) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹרֶךְ פִּי טוֹב וַיְבַדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹרֶךְ וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹרֶךְ יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד.

אין האור העדר החשך, אלא הויה בפני עצמה, וזהו ויבדל אלהים וגו' ובין החשך, ולתת שהות בין היום והלילה, שלא ישמשו בערבוביא בלי הפסק בינתיים, לכן ויבדל אלהים בין האור

(י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ וּלְמַקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיִּרְא אֱלֹהִים פִּי טוֹב.

למעלה קרא 'ארץ' לכל מה שתחת השמים, כי היתה היבשה תוך המים. וכן למים שעליה קרא 'פני תהום'. ועתה ייחד להן שמות, ליבשה ארץ, ולמקוה המים ימים. עוד פִּינוֹן, שרק ליבשה קרא ארץ, ולקרקע הים קרא ימים, אף שהוא חלק מהארץ.

וקראה ימים ולא ים, שאינו דומה טעם דג העולה מעכו לעולה מאספמיא. או, ויקרא אלהים ליבשה 'ארץ' לשון רצון, כי היותה יבשה הוא רצון הבורא ולא טבע, כי ולמקוה המים קרא ימים רבים, שנועדו להעשות רבים בהשפכם על הארץ כשיחטאו, כפי שהיה בדור אנוש שצפו ונעשו שני שלישי העולם ים:

(יא-יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֶשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֵשָׂה פְּרִי לְמִינֹו אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן. וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֶשֶׂב מִזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וַעֲץ עֵשָׂה פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ וַיִּרְא אֱלֹהִים פִּי טוֹב.

עץ פרי עושה פרי, אך אילני סרק לא יעשו פרי. לדעת רבי יהודה בר שלום הקב"ה ציוה שגם העץ יהיה נאכל, וגרעה הארץ מהצווי ותוצא וגו' עץ עושה פרי בלבד. ומה שנאמר ויהי כן, הוא כי כשאמר תדשא וגו', נברא הכל במציאות שלם מיום שלישי עד יום הששי על פתח הקרקע. והשנוי היה רק ביציאה לחוץ בששי, ולזה נאמר ותוצא הארץ, ולא ותדשא, כי אז עברה והוציאה עץ עושה פרי. ולדעת רבי פנחס, הוסיפה הארץ על הצווי, שאפילו אילני סרק עשו פירות, עד שחטא אדם ומנע פרי מאילני סרק, ולדעתו ויהי כן, פירושו, שכך היה תמיד, כי לא היו פירות באילני סרק רק לשעה עד שחטא אדם:

(כ) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שֶׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ עַל פְּנֵי רִקִּיעַ הַשָּׁמַיִם.

בכל נברא יש ארבעה יסודות, אש רוח מים עפר, וחילוקם הוא איזה יסוד העיקר. ברמש

ובין החשך, כי שם ערב יום אחר שקיעת החמה, וכן שם בקר אור בסלוק החשך עד צאת השמש. וזהו ויקרא אלהים לאור יום הוא החלק האחד, ולחשך הוא השני, ויהי ערב שאחר האור הוא השלישי, ויהי בקר שאחר הלילה הוא הרביעי. וכללות ארבעתם הוא יום אחד.

אן, מאחר שלא נתלו המאורות עד יום רביעי, איך היתה מדת יום ולילה. לזה אמר ויבדל אלהים וכו', כי על ידו נעשה ההבדל, ויקרא אלהים לאור יום וכו', ולא לסבוב הגלגל.

אן, ויבדל וכו', שבהביאו האור לא נתבטל לגמרי החשך הקודם לבריאה, רק הובדל למקום הנאות לו בגיהנם.

ואף שאין החשך הראשון ראוי ליכלל באור היום ליקרא שניהם יום אחד, והיה ראוי יתחיל היום מהבקר. לא כן עשה הוא יתברך, רק ויקרא לאור יום, ולחשך קרא לילה. ולמה, שעל ידי כן ויהי ערב תחלה ואחרי כן ויהי בקר, רמז להקדמת עולם הזה לעולם הבא:

(ח-ו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רִקִּיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מִבְּדִיל בֵּין מַיִם לְמַיִם. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הַרְקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לַרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל לַרְקִיעַ וַיְהִי כֵן. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַרְקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי.

קרכת אלהים לארץ תעכבנה מלקבל גשמיות ממשית, לכן ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים באמצעו, ויהי מסך מבדיל בין מים העליונים שרוח אלהים מרחפת בהם, למים התחתונים הגשמיים, שיהיה מקום בנתים לשלשל השפע בהדרגה להקנות גשמיות בארץ. ויעש אלהים 'את' הרקיע, לרבות שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם, עולם המלאכים, עם הרקיע עולם הגלגלים. או את לרבות העולם:

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וַתִּרְאָה הַיַּבְשָׁה וַיְהִי כֵן.

יקוו המים אשר מתחת השמים, ולא אשר מתחת לארץ, כי מי תהום לא נקוו:

באיכות, אך נפש חיה רוחנית היא בלתי נעשית עם גוף. או, אל תתמה שנפש האדם יצאה מהארץ, כי אפילו חית הארץ וכו' האלהים עשאן ולא הארץ, ורק היו כפקדון בארץ:

(כו-כז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבְהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הַרְמֵשׁ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.

בצלמנו הוא אדם, כדמותנו היא חוה הבאה מדמות הדיוקן הוא הצלם. ואמר הקב"ה נעשה אדם לשון רבים, בשותפות עם אדם שהוא בצלמנו ועם חוה שהיא כדמותנו, שהוא על ידי שלשה שותפין שבאדם. ומין האדם הבא משלשתנו ירדו בדגת הים וכו'.

ושב הכתוב לבאר מי הוא אדם שישתתף עמו, ואמר ויברא אלהים וכו', ולכן לא נאמר 'בדמותו', כי אדם לא בא מאשה. והודיע הכתוב שכבר מתחלה רצה שהאנשים יולדו בשיתוף זכר ונקבה, ולא היה חלילה שינוי בדעתו.

אן, אחר שויברא כבר את האדם בצלמו, אזי ויאמר אלהים נעשה אדם.

אן, קיום העולם הגשמי הוא מכח שפע אלהי מעולם העליון המשתלשל דרך ד' עולמות, ואדם המקיים תורה הכולל ד' עולמות מוליך ומביא השפע לכל העולמות. וזהו ויאמר אלהים למלאכים נעשה אדם לשון רבים, בשיתוף ד' עולמות, אדם מאדמה, הוא עולם השפל. בצלמנו הכולל עולם העליון כנגד הנשמה, ועולם המלאכים כנגד הרוח. כדמותנו הדומה לנו במקצת, הוא הנפש מעולם הגלגלים. ועל ידי כן ויִרְדּוּ וישפיעו על יסוד האש הקרוב לרוחניות, וגם בדגת הים הוא יסוד המים שמתחת לארץ, ובעוף השמים הוא יסוד האויר, ובבהמה הוא יסוד הארץ, וברמש הרומש על הארץ היותר שפל באיכות.

ואף שבכל בני אדם נכנסת תחלה רק נפש וכשיצדק הרבה יזכה לרוח ואחר כך לנשמה, ויברא אלהים 'את' האדם לרבות חוה,

ובהמה וחיה העיקר הוא העפר, ובדגים העיקר הוא המים, ולכן בצאתם מהמים ימותו, וזהו ישרצו המים שרץ וכו'. והעוף נברא מן הרקק הוא טיט רך שעפר שבו קל בצירוף יסוד הרוח, כי אם יהיה רק ממים, ימות בצאתו מהמים, וזהו על הארץ, שיצטרף מה שיחיה על הארץ, ואם רק מעפר לא יוכל לעופף, וזהו יעופף על פני רקיע השמים:

(כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּיִמִּים וְאֶת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינָהּ וְאֶת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינָהּ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.

אף שנראה כדבר טבעי ששרצו המים, לא המים הם העושים, כי אם ויברא אלהים וגו'. ולראיה הקדים את התנינים הגדולים שאין משריצים בטבע. וכן סיים ואת כל עוף כנף, שלא מצאנו שמים משריצים אותם בטבע:

ויברך אותם את הדגים והעופות, שאדם נהנה מהן. ולא ברך בהמות חיות ושרצים שבתוכן אבות נזיקין. ומה שראוי לאמר הוא, פרו ורבו לדגים, בריבוי ולנוכח, אך והעוף רק ירב בארץ, כי צפה שהעופות עתידים ליוקק לשאינן מינן. וגם יש בדגים ליתן שיצר לשחק בו:

(כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וְרֵמֶשׂ וְחַיִּתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן.

הנפש החיונית של האדם הקרובה לחומר הופקדה בארץ ביום ראשון שהיה בה רוחניות, ולכן אמר תוצא הארץ 'נפש חיה' שיש לה חיות בעצם, ואחר שהתרוקנה הארץ מאיכות הקדוש הזה, הוציאה בהמה ורמש וחיתו ארץ שהם ארציות:

(כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת כָּל רֵמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיִּבְרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.

ויעש אלהים את חית הארץ וכו', שבשלשה אלה היתה עשיה בגוף עם רוח הדומים

הששי כלו, שבכל יום הששי האיר אור בקר, ולא נשתנה בבין הערבים, עד שנסתלק במוצאי שבת. אך שרמזו בה"א יתירה על שאר חמשה ימים, שזכות יום זה נתן להם קיום, כי תוספת שבת שבסוף יום ששי הצילה את האדם ממיתה ואת העולם מאבדון. או שכולל כל חמשה ימים, כי כל מעשה בראשית הוא בשביל אדם:

ב (א-ג) וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּו שְׁבֹת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.

ויכלו השמים וכו', הוא עולם הגשמי שנשלם כמאיליו, קודם השבת, ועדיין היה חסר נפש לקיימו. ויכל אלהים שהשלים והשפיע בשבת שפע רוחני לקיים העולם, והרוחני מיוחס אליו, ואינו נחשב מעשה מלאכה.

ומה שוישבות אלהים, הוא רק מכל מלאכתו אשר עשה בחידוש העולם, אך לא במה שאחרי כן מאליו, ולכן אין לתמוה איך הקב"ה משיב רוח ומוריד גשם ומצמיח אילנות בשבת. ומה שבמין הכין מיום הששי ליום השבת, אינו אלא כי ייברך וכו', שבא להורות ברכת השבת, שהעומר נכפל לחם משנה. וכן ויקדש אותה, שעל ידי המן ישראל יכירו קדושת שבת, ויבדילו בין שבת לחול. וטעם החילוק בין ששת ימי בראשית לימים שאחריהם הוא, כי מה שבו שבת הוא רק מכל מלאכתו אשר ברא אלהים ביום ראשון כדי לעשות בשאר ימי בראשית, שהכל נברא בקדושת בראשון, ויצא כל פרט ביומו. אך במה שהטביע טבע להצמיח ולהמטיר, אינו נקרא אצלו יתברך מלאכה, אף שהכל בהשגחתו.

אן, אף שהקב"ה בורא תמיד שמים חדשים לתת שכר טוב לצדיקים, אף בשבתות, וישבות דווקא מכל מלאכתו אשר עשה כבר, ולא ממלאכתו אחרי כן, שגם עתה ויברך אלהים את יום השביעי בחידוש אורות, ויקדש אותו בשפע, ומכאן שבריאית דבר רוחני אינה נקראת מלאכה.

בצלמו, שזכו מיד לנשמה. ואף שבצלם אלהים ברא אותו, שאדם היה העיקר, זכתה גם היא לנשמה, כי זכר ונקבה ברא אותם שהיו גוף אחד:

(כח) וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשׁוּהָ וּרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ.

ויברך אותם אלהים, ומה ברכם, פרו ורבו ומלאו את הארץ. ויאמר להם לא תזכו להתברך אלא כאשר וכבשה, כשתהיו צדיקים הכובשים ומושלים על הארץ הגשמית. ופירש מהו הכיבוש, ורדו בנות הים, הוא לויתן, וכיונה במעי הדגה. וגם ובעוף השמים הם מלאכים, שצדיקים רודים בהם, כיעקב ששלחם לשליחותו. ובכל חיה, שמוראם יהיה על חיות היער כאריות ונמרים, מכח צלם אלהים שבפניהם בקדושה וטהרה:

(כט-ל) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת פֶּלַעַשׁ זָרַע זָרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֵת פֶּלַעַץ אֲשֶׁר בּו פְּרִי עֵץ זָרַע זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֻכְלָהּ. וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל רֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּו נֶפֶשׁ חַיָּה אֵת פֶּלַעַץ יֵרֶק עֵשׂב לְאֻכְלָהּ וַיְהִי כֵן.

וכשאדם לא יקיים רצון ה' הוא קטן מבעל חי, ולכן ויאמר אמירה שנית, לכלול מה שאירע עם אדם בכל יום ששי. הנה נתחדש בעת שחטאת, שתרד מטה מהבעל חי, ולא תאכל רק את כל עשב וכו'. או אמר הנה, להורות שהעונש על החטא הוא על מה שהודמן מחדש, אף שידע הקב"ה מתחלה שיחטא.

ועוד יגרע מבעל חי, כי אתה תאכל את כל עשב וזרע זרע שתיגע ותזרע, אך ולכל חית הארץ וכו' את כל ירק עשב לאכלהם בלא צער. אך ניחמו שהוא יאכל עשב וזרע וזרע הם ירקות הנזרעות, ואילו ולכל חית הארץ וכו' כל ירק עשב לאכלה, הוא עשב שאינו זרע לזרע:

הששי ה"א יתירה, רמז לו' סיון שמעשה בראשית תלוי בו. או שרמז ויהי בקר יום

פניני אלשיך

העבירות גורמות להצפת מי הים על היבשה

א (י) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיַּבְשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.

ה' רוקע את הארץ על המים בדרך נס, כי המים שבים גבוהים מהארץ, ובדרך הטבע היו המים צריכים להציף את הארץ. ולכן קרא אלהים ליבשה ארץ, 'ארץ' היא לשון רצון, כי הקיום של היבשה בכל רגע ורגע הוא בדרך נס מכח רצון הבורא, ולא בטבע הבריאה. והסיבה שה' עשה כך, כדי להפחיד את בני האדם שלא יעברו עבירות, כי אם יעברו עבירות יציפו המים את האדמה ותשמט האדמה תחתיהם. כפי שהתרחש בעבר בדור אנוש, שבתחילה היתה היבשה שני שלישי מהעולם, והים היה רק שלישי ממנו. וכיון שחטאו בני האדם, הציף הים שלישי נוסף מהעולם, ונעשה העולם שני שלישי ים ושליש יבשה. וזו התראה לכל הדורות הבאים, שאם יחטאו יוצף גם השליש השלישי של היבשה, ויחרב העולם. ולכן למקוה המים קרא ימים, ימים לשון רבים, כי אם יחטאו ישפכו מי הים על הארץ, וים אחד יהפך להיות ימים רבים:

התרכות הדגים אינה דבר טבעי

כא) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּנִּינִים הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרָצוּ הַמַּיִם לְמִינֵיהֶם וְאֶת כָּל עוֹף כְּנָף לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.

כשהאדם רואה שהדגים מתרבים במים שנים רבות, הוא יכול לחשוב שדבר טבעי הוא שהמים משריצים את הדגים, וכפי שנאמר (פסוק ט) 'שרצו המים'. התורה באה כאן לשלול טעות זאת, ולכן היא אומרת ויברא אלהים את התנינים הגדולים ואת כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים למיניהם, שריבוי הדגים אינו דבר טבעי, ולא המים עושים זאת, אלא היא בריאה תמידית שבורא ה' יתברך. הראיה על כך היא במה שמקדים הפסוק ואומר את התנינים הגדולים, והרי התנינים אינם משריצים בדרך הטבע מרוב גודלם, ובהכרח שריבויים הוא על ידי הבורא יתברך. ראיה נוספת לכך היא במה שמסיים ואת כל עוף כנף, והרי העוף פורח באויר ואינו יכול להתקיים בתוך המים, ואם כן בדרך הטבע אין המים יכולים להשריץ עוף כנף, ובהכרח שריבויים הוא על ידי הבורא יתברך. מהם נלמד גם לשאר הדגים, שאינם שורצים ומתרבים בדרך הטבע, אלא הכל מיד ה' יתברך:

האדם כולל את כל ארבעה העולמות

(כ-כז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ פְדֻמוֹתֵינוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.

יש ארבעה עולמות, עולם הרוחני העליון, עולם המלאכים, עולם הגלגלים ועולם השפל. כשם שאין קיום לגוף בלי נשמה, כך אין קיום לכל העולמות בלי שפע רוחני עליון שמושפע עליהם. שפע זה משתלשל דרך כל העולמות עד העולם השפל. כדי שיהיה מי שישפיע שפע זה לכל העולמות, אמר אלהים נעשה אדם שיהיה כלול מכל העולמות הללו, וכך יהיה בכוחו להשפיע שפע רוחני לכל העולמות. ולכן אמר נעשה בלשון רבים, ולא 'אעשה', כי העשייה היא בשיתוף עם כל ארבעת העולמות. כנגד הגוף שמהעולם השפל אמר לשון אדם, על שם שהוא מהאדמה. כנגד הנשמה שמהעולם העליון והרוח שמעולם המלאכים, אמר בצלמנו. וכנגד הנפש שמעולם הגלגלים אמר כדמותנו. וכך ירדו וישפיעו לכל ארבע יסודות העולם השפל, על יסוד האש הקרוב לרוחניות, ובדגת הים הוא יסוד המים, ובעוף השמים הוא יסוד הרוח, ובבהמה הוא יסוד הארץ. וגם ברמש הרומש על הארץ שהוא הדבר השפל ביותר:

הצדיקים מושלים על כל הברואים

(כח-ל) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֹשׁוּהָ וּרְדוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבַעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּי הָרֹמְשֹׁתַי עַל הָאָרֶץ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתְתִי לָכֶם אֶת פֶּלַעַשׁב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת פֶּלַעַץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. וּלְכָל חַיַּי הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל רֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי כֵן.

בשעה שברך ה' את אדם וחוה בברכת פרו ורבו ומלאו את הארץ, הוסיף ואמר להם, דעו כי לא תזכו בברכה אלא כאשר וכבשוה, כלומר, כשתהיו צדיקים הכובשים ומושלים על הגשמיות שבארץ. וכשתהיו צדיקים תמשלו בדגת הים, הוא הלוייתן שתאכלו אותו לעתיד לבוא, וכמו שמצאנו ביונה בהיותו במעי הדגה, שהדג שרת אותו והציל אותו מהים. וגם תמשלו בעוף השמים הם המלאכים, כמו יעקב אבינו ששלח את המלאכים אל עשיו אל ארץ שעיר. ובכל חיה, הם חיות היער, כמו אריות ונמרים, שכולם יפחדו מכך, כי כשתהיו צדיקים יהיה צלם אלהים על פניכם. אולם אם לא תקיימו מצוות ה', תרדו מטה מטה, עד שתהיו שפלים ופחותים מבעלי חיים, כי לכם יהיה כל עשב זורע. כלומר, שתצטרכו להתייגע ולהצטער בחרישה וזריעה וכדומה, אך לכל חית הארץ יהיה כל ירק עשב לאכלה בלי צער ודאגה:

